

ATANIN LAYIQLI DAVAMÇISI

Azərbaycan Milli Məclisində uzun illər fəaliyyət göstərən, öz işinin öhdəsindən layiqincə gələn, peşəkarlığı və səriştəliliyi ilə seçilən mütəxəssislər arasında Elza Fərhadovanın özünəməxsus yeri vardır. 19 il fasiləsiz olaraq respublikamızın ali qanunvericilik orqanında baş mütəxəssis kimi fəaliyyət göstərmiş, daimi komissiyalar şöbəsinin müdir müavini, baş məsləhətçi vəzifələrində çalışmış Elza Fərhadova savadı və peşəkarlığı ilə həmkarlarının dərin hörmətini qazanmışdır. Milli Məclisin beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr daimi komissiyasının təşkilatı işlərinə təhkim olunmuş E.Fərhadova 1940-cı ildə adlı-sanlı çəkist Həmid Fərhadovun ailəsində anadan olmuşdur.

1948-1956-cı illərdə Quba Rayon Millis Şöbəsinə rəhbərlik etmiş Həmid Fərhadov prinsipal və ədalətli insan kimi tanınmışdır. Namuslu və şərəfli həyat sürmüş, Azərbaycanın ilk peşəkar hüquqşünaslarından olmuş Həmid Dəmir oğlu Fərhadov Qusar rayonunun Böyük Muruq kəndindən çıxmış ilk orqan işçisi idi. 1908-ci ildə anadan olmuş Həmid Bakının daş karxanalarında işləmiş, sonradan xalq milisi sıralarına qoşulmuş, Bakı milis məktəbini bitirmişdir. O, Şuşa Rayon Millis Şöbəsinə əməliyyat müvəkkili, Laçın Rayon Millis Şö-

bəsində rəis vəzifəsində çalışmışdır. 1930-1948-ci illərdə Qonaqkənd, Zərdab, Qutqaşen (indiki Qəbələ), Xaçmaz və Xudat rayonlarında, 1948-1956-cı illərdə Qubada milis şöbəsinə rəhbərlik etmişdir.

Onun qızı Elza Fərhadova Quba şəhər orta məktəbini bitirib Azərbaycan Dövlət Univetsitetində təhsil almışdır. O, Bakı şəhərindəki Lenin adına şəhər muzeyində mühafizəçilər qrupunun, sonralar isə Bakı şəhər Partiya Komitəsində mühafizəçilər qrupunun rəhbəri vəzifəsində çalışmışdır. 1980-1990-cı illərdə Nizami Rayon

Partiya Komitəsinin ideoloji iş üzrə katibi olmuş E.Fərhadova uzun illərdir respublika parlamentində çalışır. "Əmək rəşadətine görə" və "Əməkdə fərqlənməyə görə" medalları ilə təltif olunmuş Elza Fərhadova hazırda parlamentin beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr daimi komitəsinin ekspertidir.

SOYQIRIM RƏSSAMIN GÖZÜ İLƏ

Respublikamızın tanınmış rəsamlarından olan Çingiz Quliyevin yaradıcılığında erməni daşnaklarının azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımlar geniş yer tutur. Azərbaycan rəsamları və dizaynerlər ittifaqlarının üzvü olan bacarıqlı fırça ustası ermənilərin ötən əsrin evvəllərində Qubada və əsrin sonlarında Qarabağda törətdikləri vəhşiliklərlə bağlı çəkdiyi onlarca şəkil müəllifidir. Onun əsərləri həm respublika, həm də beynəlxalq sərgilərdə həmişə böyük maraq doğurur, tamaşaçılar tərəfindən rəğbətlə qarşılanır. Çünki bu əsərlərdə erməni daşnaklarının vəhşi xisləti ustalılıqla açılır, onların xalqımızın başına gətirdiyi müsibətlər müxtəlif rəng çalarları ilə olduğu kimi, qabarıq nəzərə çarpdırılır.

Rəssamın 1918-ci ilin Quba və 1992-ci ilin Xocalı soyqırımları ilə bağlı bir sıra əsərləri dünyanın bir neçə ölkəsinin sərgilərində nümayiş etdirilib. O, Türkiyənin Ərzurum və İqdir şəhərlərində keçirilmiş soyqırımlara aid sərgilərdə I yerə layiq görülüb. Bu mövzuda Almaniyada keçirilmiş beynəlxalq sərgidə 20 yanvar hadisələri ilə bağlı şəkillərə görə ona birinci dərəcəli diplom verilib. Rəssamın onlarca əsəri Türkiyədə, Rusiyada, Almaniyada, Çexoslovakiyada satın alın-

raq şəxsi kolleksiyalarda saxlanılır.

Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rəsamlıq fakültəsinin baş müəllimi Çingiz Quliyevin Quba faciəsi ilə bağlı şəkilləri xüsusilə diqqəti çəkir. 1918-ci il hadisələrinin daha çox cərəyan etdiyi, həmin ilin mayın 18-də erməni işğalçılarının darmadağın edildiyi Qubanın Dığah kəndində boya-başa çatması, burada kənd ağsaqqallarının "Qanlı dərə" döyüşləri haqqında söhbətlərinə qulaq asması, uzun müddət həmin hadisələrin təsiri altında yaşaması Çingizə bu mövzuda sanballı əsərlər yaratmaq imkanı verib. Həmin əsərlərlə tanış olan tamaşaçı istər-istəməz o dövrün hadisələri ilə yaşayır, qanıqan erməni daşnaklarının vəhşiliklərini görürək, onlara sonsuz nifrət edir, işğalçıları darmadağın etmiş babalarımızın qəhrəmanlığından qürur hissi duyur.

Bu günlərdə Çingiz Quliyev Quba soyqırımı ilə bağlı triptixi (üç şəkildən ibarət əsəri) kompüter qrafikası ilə İnternetdə yayımlamış və bütün dünyaya çatdırmışdır. Gələcəkdə o, İnternet vasitəsilə bu qəbildən olan əsərlərini də geniş ictimaiyyətə çatdırmaq niyyətindədir.

"SAMUR"

SEVGİDƏN DOĞULMUŞ KİTAB

«Qusar və qusarlılar» ensiklopedik toplusu haqqında

*Hər sözü bir ulduz, bir şəffaf almaz,
Mənalər dünyası qaranlıq deyil
Bu gözəl kitablar yaranır az-az,
Çünki ömürlükdür, bir anlıq deyil.*

Səməd Vurğun

Obrazlı şeirləri, dərin psixoloji povest və romanları, günün nəbzini tutan maraqlı publisist yazıları ilə Azərbaycan oxucularının dərin rəğbətini qazanmış istedadlı qələm sahibi Sədaqət Kərimovanın bu yaxınlarda çapdan çıxmış "Qusar və qusarlılar" kitabı məni həddindən artıq sevindirdi. Müəllifin 10 illik zəhmətinin, gərgin və ciddi axtarışlarının bəhrəsi olan bu kitab estetik görünüşü, rəngarəng mövzuları, onların qələmə alınması forması və sair məziyyətləri ilə məni cəlb etdi. Fikirlərimi "Samur" qəzetinin səhifələrində oxucularla bölüşməyi qərara aldım.

Müəllifin mövzuya ciddi yanaşması, arxiv sənədlərindən, yazılı mənbələrdən, qəzet materiallarından geniş istifadə etməklə yanaşı, Qusarı kəndbəkənd gəzməsi, yüzlərlə qusarlı ilə söhbət edib faktlar toplaması onun zəhmətkeşliyini aydın göstərir.

Kitabın iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində qələmə alınması onun sanbalını artırır. Qeyd etmək lazımdır ki, ayrıca bir rayon haqqında ilk dəfədir ki, ləzgi dilində ensiklopedik kitab çap olunur. Hər iki dildə müəllifin dili səlis, oynaq, rəvan və eyni zamanda zəngindir.

Nəfis çapı ilə diqqəti cəlb edən kitabın mövzulara görə fəsillərə bölünməsi oxucunun ondan istifadəsini asanlaşdırır.

Bu mövzuda çap olunmuş bir sıra kitablardan onu orijinal dizaynı və şəkillərlə zəngin olması fərqləndirir. Uzunömürlü olmasından ötrü kitabın keyfiyyətli kağızda və qalın cilddə nəşr olunması da diqqəti çəkir.

Hər bir kitab oxucuya onun müəllifi haqqında da bilgiler verir. Sədaqət Kərimova da bu kitabı ilə bizim nəzərimizdə sadəcə müəllif kimi deyil, həm də tədqiqatçı, etnoqraf, dilçi kimi də

canlanır. Kitabda verilmiş şəkillərin əksəriyyətinin müəllifə məxsus olması isə onun fotoqraf kimi fəaliyyətini də nəzərə çarpdırır.

Kitabı vərəqlədikcə bir daha əmin olursan ki, o, təmənənəsiz yazılmış, vətən, yurd, el təəssübkeşliyi ilə qələmə alınmışdır. Müəllifin çoxdan dünyadan köçmüş elcanlı, xeyirxah, nəcib insanların izlərini axtarıb tapmaq cəhdləri diqqəti çəkir.

S.Kərimovanın Qusarın tarixi, onun kəndləri, qədim məskənləri, abidələri və sairə ilə bağlı qeydlərində onun vətəndaş mövqeyi, yurd təəssübkeşliyi üzə çıxır. Ümumiyyətlə, bu kitabın müəllifin Qusara və qusarlılara sonsuz sevgisindən yandığını əminliklə demək olar. Kitab oxucunu düşündürür, onu yurduna bağlayır, qanadlandırır, qəlbini xoş hisslərlə doldurur. Bu mənada müəllif xeyirxah iş görmüşdür.

Görkəmli ləzgi tarixçisi Həsən Alqadarinin "Öz tarixini qoruyub saxlamaq hər bir xalqın borcudur" sözləri ilə başlanan I fəsildə Qusarın tarixi ilə bağlı müəllifin istifadə etdiyi məxəzlər göstərilir. "Qusar" sözünün etimologiyasından, Qusarın yaranma tarixindən, müxtəlif dövrlərdə burada baş verən hadisələrdən bəhs olunur. Qədim və orta əsrlərə aid yaşayış yerləri, maddi-mədəniyyət abidələri haqqında verilmiş geniş məlumatlar oxuculara dərin bilgiler verir.

II fəsil Qusarın təbiətinə həsr olunur. Rayonun coğrafi əraziləri, iqlimi, geomorfologiyası, torpaq örtüyü, bitki və heyvanat aləmi, çayları, gölləri haqqında məlumat verən müəllifin "Şahdağ möcüzələri" bölməsində bu diyarın təsvirəgəlməz gözəlliklərindən söhbət açılır.

III fəsildə rayonun qədim kəndlərinin tarixindən bəhs olunur. Tahirçal, Həzrə, Əniq, Hil, İmamqulukənd, Aşağı Ləgər, Köhnə Xudat, Əcəxür, Çətkün, Sudur, Xuluq, Kuzun, Gədəzeyxür, Xuray, Cibir, Zuxul, Mucuq, Avaran, Ləzə və başqa kəndlərlə bağlı müəllifin məlumatları doğma yurdu tanımaq və

sevdirmək baxımından maraqlıdır.

"Maarif" fəslində oxuculara indiyədək məlum olmayan faktlardan, hadisələrdən söhbət açılır, görkəmli maarif xadimlərinin həyat və yaradıcılığı təhlil olunur. Mirzə Əli efəndi, Molla Carullah, Cami efəndi, Məhəmməd Zərif efəndi, Abdulhey efəndi, Zəbiyullah efəndi, Xanbaba Səferov, Hacı Cavad, Zeki efəndi, Mehman Abdullayev, Əli Mücrüm Tağızadə və sair maarif fədailərinin xalqın savadlanmasında oynadığı roldan, onların çətin və şərəfli həyatından bəhs olunur.

Maraqlı fəsillərdən biri də "Alimlər"dir. Burada qusarlıların Azərbaycan və dünya elminə verdiyi töhfələr konkret misallarla göstərilir. Təkcə son 50 il ərzində 150-dən çox elmlər doktoru və 500-ə yaxın elmlər namizədi yetirmiş, 20-dən çox alimi dünyanın ayrı-ayrı elmlər akademiyalarının akademiki olan qusarlılar haqqında məlumat verən müəllif onlardan 60-ı nailiyyətləri ilə dünyada tanınan elmlər doktorları haqqında ətraflı yazır. Kərim Kərimov, Kamal Abdullayev, Arif Şixverdiyev, Kamil Aydazadə, Qavriil İliyarov, İkrəm Novruzbəyov, İbraxməli İbraxməliyev, Geylani Pənəhov, Yərali Yaraliev, Əhmədyan Əlimov, Tarıqlı Əmiraslanov kimi alimlər haqqında kitabdən geniş bilgiler almaq mümkündür.

Özünün alim sülalələri ilə tanınan Qusarda dörd elmlər doktoru yetirmiş cibirli Xanməmmədovlar, beş alim yetirmiş ləgərli Səidovlar kimi ailələrdən yazan müəllif maraqlı faktlar üzə çıxarmışdır.

"Yazıcılar" fəslində həm klassik, həm də müasir qusarlı qələm sahiblərindən söhbət açılır.

"İgidlər" fəslində azadlıq mübarizlərindən, Böyük Vətən müharibəsi qəhrəmanlarından, Qarabağ döyüşlərində şücaətlər göstərmiş igidlərdən, vətən uğrunda həlak olmuş şəhidlərdən, tanınmış paqonlulardan söhbət açılır.

Azərbaycanın ilk Olimpiya çempionu-cüdoçu Nazim Hüseynovun yetirmiş Qusardan onlarca dünya çempionu çıxmışdır. Onlar haqqında söhbət açan müəllif "Yarıqlar, uğurlar" fəslini başdan-başa idman sahəsində rayonda qazanılmış nailiyyətlərə həsr etmişdir.

Tarixin müxtəlif dövrlərində Qusarı tərənnüm etmiş məşhur qələm sahiblərinə həsr olunmuş "Qusarı vəsf edənələr" fəslində maraqlıdır. Burada M.Y.Lermontov, B.Marliniski, V.Dal, Ə.Cavad, S.Vurğun, M.Hacıyev, S.Bəhlulzadə kimi görkəmli insanları rayona bağlayan teller çözlənir.

Kitabın ən maraqlı və yaddaqalan fəsillərindən biri "Etnoqrafiya"dır. Burada ləzgilər, ləzgi dili, ləzgi evi, ləzgi mətbəxi, ləzgilərin bayramları və adətləri ilə bağlı verilmiş oçerklər məlumatlılığı ilə diqqəti cəlb edir.

Ümumiyyətlə, kitab məzmunlu və rəngarəng olması ilə səciyyəlidir. Hər fəslin sonunda ləzgi və Azərbaycan dillərində verilmiş lüğətlər isə onu daha da maraqlı edir.

704 səhifə həcmində olan bu ensiklopedik toplunu Sədaqət Kərimovanın uzun illik axtarışlarının gözəl bəhrəsi, onun əməksevərliyinin bariz nümunəsi, müəllifin doğma yurduna sonsuz məhəbbətinin təzahürü hesab etmək olar.

Müəllifi bu sanballı əsəri münasibətilə ürəkdən təbrik edir, ona yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Bir məsələni xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, müəllif ağır və çətin işin öhdəsindən şərəflə gəlmişdir. Bizim borcumuz kitabın yayılmasına kömək etməkdir. "Qusar və qusarlılar" hər bir qusarının stolüstü kitabı olmalıdır.

Bəybala ƏLƏSGƏROV,
Beynəlxalq Nobel İnformasiya
Mərkəzinin həqiqi üzvü, BNIM
Qafqaz və Orta Asiya ölkələri üzrə
səlahiyyətli nümayəndəsi.